

Загурський О. Б.
*к.ю.н, доцент, доцент кафедри права
та публічного управління
ЗВО «Університет Короля Данила»*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАВДАННЯ СУДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із стандартів сучасних політичних систем є забезпечення права особи на справедливий суд, який у демократичній правовій державі має бути органом, який остаточно вирішує питання про свободи, права та обов'язки особи. Складаючи один із головних елементів, що визначає правове становище особи в державі та суспільстві, право на справедливий суд наразі значиться в основних законах демократичних країн серед нормативних актів, присвячених свободам, правам та обов'язкам людини і громадянина.

Рішенням Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 р. № 9-зп визначено, що «частину першу статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод» [1].

На сьогоднішній день обов'язком законодавця є необхідність сформувати нормативні акти таким чином, щоб вони надавали особі право на розгляд справи по суті в судовому провадженні та з дотриманням наданих їй процесуальних гарантій, і, перш за все, забезпечити, щоб саме акт звернення фізичної особи до суду з позовом про розгляд справи, що призвело до надання їй правової охорони, можлива відмова або неналежне здійснення якої тягне за собою відповідальність держави як у сфері внутрішнього, так і міжнародного права.

Конституція України встановлює, що «правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи. Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору» [2].

Концепцією вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, затвердженої Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006 окреслено, що «завданням дальшого розвитку правосуддя є реальне утвердження верховенства права у суспільстві і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд у незалежному та неупередженому суді. Сутність верховенства права полягає в тому, що права людини та основоположні свободи є тими цінностями, що формують зміст і спрямованість діяльності держави. Дальший розвиток правосуддя в Україні має бути спрямований на утвердження верховенства права через забезпечення:

1) доступності правосуддя; 2) справедливої судової процедури; 3) незалежності, безсторонності та професіоналізму суддів; 4) юридичної визначеності, однаковості судової практики і відкритості судових рішень; 5) ефективності судового захисту» [3].

Варто зауважити, що це підкреслює більшу потребу у зміцненні судової влади порівняно з законодавчою та виконавчою насамперед проти впливу зовнішніх факторів і підкреслює особливу елітарність органів, які виносять судові рішення, що, звичайно, має поєднуватися з необхідністю забезпечення особам права на справедливий і публічний розгляд їхньої справи компетентним, незалежним і неупередженим судом.

До того ж того, неможливо не помітити, що з усіх трьох гілок влади в сучасних демократичних державах, органи судової влади не обираються на загальних виборах, а воля суверена при призначенні суддів проявляється через органи законодавчої та виконавчої влади і в обмеженій мірі через згаданий вище принцип незалежності судів і суддів.

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII до завдань суду віднесено «суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [4].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII регулює особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану, «правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається» [5].

Війна повністю змінила картину кримінальної юрисдикції, зокрема, за статистичними даними Офісу Генерального прокурора, станом на 27 липня 2023 року обліковано понад 100 тис. воєнних злочинів та зареєстровано майже 17 тис. злочинів проти національної безпеки (зокрема, колабораційна діяльність, державна зрада, посягання на територіальну цілісність і недоторканність України).

До того ж, актуальним викликом стало переосмислення ефективності організації роботи судів в умовах воєнного стану, яка на початку війни була виправданою, тим не менше на сьогоднішній день неповністю відповідає на сучасні запити й потреби. Це питання потребує швидкого реагування. Зокрема, при зміні територіальної підсудності судових справ у судах не в усіх випадках було враховано місце розташування органів досудового розслідування, що вплинуло на навантаження передусім слідчих суддів.

Одним з прикладів забезпечення належного доступу до правосуддя є новий проєкт Ради Європи «Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду». «Проєкт спрямований на сприяння подальшому реформуванню судової влади в Україні та зменшення впливу війни на

діяльність органів системи правосуддя, що включає повоєнне відновлення, вдосконалення національної моделі органів суддівського самоврядування, підтримку діяльності Вищої ради правосуддя» [6].

Таким чином, класичний поділ влади, прийнятий у Конституції України, мав наслідком не лише відокремлення судової влади від законодавчої та виконавчої, а й підкреслив необхідність забезпечення її незалежності. Вважаємо, що до пріоритетних завдань судової влади на 2024 р. має стати кадрова політика судів, забезпечення єдності практики Верховного Суду, чітка взаємодія і та належне вирішення колізійних, проблемних питань судами першої та апеляційної інстанції, постійна комунікації з інститутами громадянського суспільства.

Як наслідок, критичному аналізу повинен підлягати стан розгляду кримінальних проваджень про військові кримінальні правопорушення та про воєнні злочини, оскільки, дана проблема є чи не найбільш актуальною в умовах триваючого збройного конфлікту, обумовленого збройною агресією РФ проти України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води): рішення Конституційного Суду України від 25 груд. 1997 р. № 9-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#n54>. (Дата звернення: 10.04.2024).

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254 к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/page> (Дата звернення: 10.04.2024).

3. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10.05.2006 р. № 361/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text>. (Дата звернення: 10.04.2024).

4. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>. (Дата звернення: 10.04.2024).

5. Про правовий режим воєнного стану: закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (Дата звернення: 10.04.2024).

6. Презентовано Проєкт РЄ «Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду». URL: <https://hcj.gov.ua/news/prezentovano-proyekt-rye-pidtrymka-sudovoyi-vlady-ukrayiny-v-umovah-viyny-ta-pislyavoyennogo>. (Дата звернення: 10.04.2024).